

ศิลป์และศาสตร์การเป็นผู้นำในมิติทางพุทธศาสตร์

น.ท.วิชิต วงศ์สายตา
ศน.บ., น.บ., ศษ.ม.

บทนำ

สภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันทำให้ทุกคนต้องต่อสู้ดิ้นรน เพื่อให้ตัวเองและครอบครัวรอดให้ได้ จึงเกิดการต่อสู้แย่งชิงกันในหลายมิติหลายเหตุการณ์เชื่อมโยงหลายประเด็น เกิดความขัดแย้งแย่งชิงกัน แย่งที่กันทำกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันพิศวาส แย่งอำนาจกันเป็นใหญ่ หลายสังคมหลายชุมชนที่ได้ผู้นำ หรือผู้ที่เป็นประธานในการนำหมู่ชนนำชุมชนไปสู่สิ่งที่ดี ก็จะมีพาชุมชนนั้นมีความสุขสงบร่มเย็น แต่ถ้าผู้นำหรือประธานในสังคมนั้นไม่ดี ไม่มีคุณธรรมก็จะเกิดความไม่สงบเกิดความเดือดร้อนขึ้นในสังคมเพราะ ผู้นำเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการเป็นอยู่แม้ในสังคมเล็กเล็กระดับครอบครัว ชุมชน ตลอดถึงระดับสังคม ประเทศชาติ และประชาคมโลกได้

การเป็นผู้นำ (Leadership) ในสถานการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ที่จะเป็นหัวหน้าหรือประธาน ต้องมีความรู้ความสามารถ และมีศิลปะหรือศาสตร์ในการครองตน ครองคน และครองงานอย่างดี จึงจะทำให้การเป็นผู้นำคนประสบความสำเร็จ และเป็นที่ยอมรับของผู้ตาม กัลยาณมิตรหรือผู้ที่ประสานงาน ผู้นำที่ดีต้องมีศิลป์และศาสตร์การเป็นผู้นำ

ในที่นี้จะนำเสนอในมิติในด้านพุทธศาสตร์ หรือในทางพระพุทธศาสนา ในการนำมาเป็น “ศิลป์” หรือ “ศาสตร์” หรือ “ศิลปะในความเป็นผู้นำ” ในข้อคิดธรรมะ เบื้องต้นของคนที่จะก้าวเดิน สร้างหรือฝึก ศิลปะ หรือความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นในตน เพราะทุกสรรพสิ่งสร้างขึ้นได้ด้วยตน ความเป็นผู้นำเช่นเดียวกัน “ศิลป์หรือศาสตร์ในการเป็นผู้นำ” จึงเป็นศาสตร์และศิลป์ให้ผู้ที่ต้องการเป็นผู้นำที่ดีสามารถฝึกและสร้างได้ “ผู้นำสร้างได้”

ศิลปะหรือศาสตร์ความเป็นผู้นำในมิติทางพระพุทธศาสนา

มิติทางพระพุทธศาสนา มีธรรมะ หรือข้อคิด ข้อปฏิบัติใดบ้างที่จะสร้างสรรค์ผู้คนที่อยากก้าวเดินไปสู่ความเป็นผู้นำได้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศิลปะที่ผู้นำควรมีในมิติของทางพระพุทธศาสนา ในเวลาที่เหมาะสม ไม่สั้นและยาวเกินไป ขอนำเสนอศิลป์และศาสตร์ หรือสิ่งที่เป็นคุณธรรมเบื้องต้นสำหรับผู้นำที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑. ศิล ๕ มีเมตตา กรุณา มีอาชีวะถูกต้อง มีคู่ครองรักยินดี มีสัตย์ยังจริงแท้ มีให้แน่สดมภ์
๒. ขรราวาสธรรม ๔ จริงใจสัตย์ซื่อถือสัจจะ ฝึกหัดข่มจิตเป็นนิสัย อดทอดอกกลั่นภายใน ทิ้งไปสิ่งชั่วในตัวเอง (สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ)
๓. อิทธิบาท ๔ พอใจมั่น ขยันไว้ เอาใจใส่ ใช้ความคิด (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)
๔. พรหมวิหารธรรม ๔ ประรณานาตี มีทุกข์เข้าช่วย ยินดีเออวย ช่วยกรรมไม่นำพา (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)
๕. สัปปุริสธรรม ๗ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน/สังคม รู้บุคคล
๖. ศิลปะในการครองใจคน โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ผู้คน วางตนให้พอดี

ประการแรก มิติในทางพระพุทธศาสนา จะมองผู้นำหรือศิลปะในการจะครองตน ครองคน และครองงานได้ จำต้องมีหลักในการยึด หลักยึดเบื้องต้นทางพระพุทธศาสนา ก็คือ ศิล ๕ ผู้นำต้องมีศิลปะ มีหลัก คือมีเมตตากรุณา ในทุกสรรพสิ่ง มีอาชีพถูกต้องไม่เป็นโทษ ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อตนเองและสังคม มีคู่ครองรักยินดีมีสุขในคู่ครองของตน มีสัตย์จริงแท้ไม่แปรผันในคำพูด พูดอย่างไรให้ทำอย่างนั้น คิดก่อนพูดเสมอ และมีให้แน่ชัดมั่นในการดำเนินการต่าง ๆ

ประการที่สอง ศิลปะและศาสตร์ของผู้นำที่จะขาดเสียมิได้ ซึ่งทางพระพุทธศาสนาจะเรียกว่า ฆราวาสธรรม มี ๔ ประการ คือ ๑.จริงใจสัตย์ซื่อถือสัจจะ พูดสิ่งใดให้รักษาคำพูดให้ดี มีสัจจะต่อทุกคนต่อตนและต่อสรรพสิ่ง ๒.ฝึกหัดข่มจิตเป็นนิสัย ฝึกหัดข่มใจต่อสิ่งยั่วยุดต่าง ๆ ที่อาจจะมากระทบและเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ๓.อดทนอดกลั้นภายใน มีความอดทนในทุกสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นกับเราหรือผู้ใกล้ชิดเรา ๔.ทิ้งไปสิ่งชั่วในตัวเอง คือ การละชั่วที่ตนเองเคยทำ พัฒนาให้มีสิ่งดีเข้ามาให้ตนอย่างสม่ำเสมอ (สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ)

ประการที่สาม ศาสตร์และศิลป์ของผู้นำอีกประเด็นที่ต้องมีพร้อมและฝึกให้มีได้ คือ อิทธิบาท ๔ สิ่งที่ฝึกหัดได้ คือ ๑.พอใจมัน หรือ ฉันทะ พอใจก่อนที่จะทำอะไรให้รักและพอใจในสิ่งนั้นถึงจะทำออกมาได้ดี ๒.ขยันไว้ คือการหมั่นขยันทำกิจการงานต่าง ๆ อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง มีความเพียรพยายามทำให้สำเร็จเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ๓.เอาใจใส่ คือ การเอาจิตเอาใจไปใส่ในหน้าที่การงานและการดำเนินการต่าง ๆ ไม่ละเลยในหน้าที่ ๔.ใช้ความคิด เป็นการใช้ความคิดตรึกตรองให้ข้อแก้ไข การพัฒนาให้สิ่งที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา)

ประการที่สี่ ศาสตร์และศิลป์ความเป็นผู้นำที่จะทำให้ผู้นำเป็นที่พึ่ง เป็นผู้ใหญ่และเป็นธรรมแก่ทุกคนนั้น คือ พรหมวิหารธรรม ๔ อันได้แก่ ๑.ปรารถนาดี เมตตาด้วยความจริงใจต่อทุกคนและทุกสรรพสัตว์ ๒.มีทุกข์เข้าช่วย หรือ กรุณา เมื่อคนรอบข้างมีทุกข์และขอความช่วยเหลือ แม้ช่วยด้านอื่นไม่ได้ ก็สามารถช่วยแนะนำในหนทางที่ดีได้ ๓.ยินดีเอออวย คือ มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ร่วมยินดีเสมอแก่ทุกคนทั้งเหนือ หรือเสมอ หรือต่ำกว่าตน ๔.ช่วยกรรมไม่นำพา คือ อุเบกขา เป็นการวางเฉยในเมื่อทำดีที่สุดแล้ว ช่วยแล้ว แต่ทุกคนทุกสิ่งล้วนมีกรรมเป็นของของตน ผู้นำที่ดีต้องปล่อยวางและวางเฉยได้ในเหตุการณ์นั้น ๆ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)

ประการที่ห้า คุณธรรมที่จะทำให้เป็นสัตบุรุษหรือคนดี มี ๗ ประเด็นที่ผู้นำควรฝึกและไตร่ตรองสม่ำเสมอตามหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ สปัปฐศีลธรรม ๗ อันได้แก่ ๑.รู้เหตุ รู้จักเหตุของเรื่อง แต่เบื้องต้น ๒.รู้ผล รู้จักผลเบื้องต้นทั้งหลายสิ้น ๓.รู้ตน รู้ว่าตนเป็นใครในแผ่นดิน ๔.รู้ประมาณ รู้ประมาณการใช้กินแห่งอินทรีย์ ๕.รู้กาล รู้กาลทำอะไรให้แบ่งจัด ๖.รู้ชุมชน/สังคมบุคคล รู้บริษัทชุมชน จนถ้วนถึ ๗.รู้บุคคล รู้บุคคลถ้วนทั่วทั้งชีวิต

ประการสุดท้าย ศิลปะหรือศาสตร์ในการครองใจคนใกล้ชิด ทั้งผู้ที่สูงกว่าหรือผู้บังคับบัญชา หรือผู้ที่ต่ำกว่า หรือผู้ใต้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานร่วมสังคม ศิลปะการครองใจคน ในทางพระพุทธศาสนา จะเรียกว่า สังคหวัตถุ สิ่งที่จะอนุเคราะห์สงเคราะห์ให้แก่กันได้ มี ๔ ประการ คือ ๑.โอปปาติกะ มีอะไรก็เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้เกิดมีขึ้นให้แก่กันและกัน ๒.วาจาไพเราะ วาจาเป็นสิ่งที่สำคัญ ก่อนพูด เราเป็นนายของคำพูด หลังพูด คำพูดเป็นนายเรา ถึงกระนั้น ทุกคนต้องการสิ่งที่ไพเราะเสนาะหู ผู้นำก็ต้องพูดด้วยคำที่ดี วาจาไพเราะ ถึงจะอยู่ในใจคนหรือครองใจคนได้ ๓.สงเคราะห์ผู้คน เมื่อมีโอกาสสร้างบารมีให้เกิดขึ้นแก่ตน เมื่อพร้อม ผู้นำจะหาโอกาสสร้างสม่ำเสมอ ๔.วางตนให้พอดี เสมอต้นเสมอปลาย เคยปฏิบัติเช่นไร ก็ให้ดำรงการปฏิบัติหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นแล้วให้คงอยู่ต่อไป

สรุป

การเป็นผู้นำ (Leadership) ผู้นำต้องมีศิลป์และศาสตร์การเป็นผู้นำ หรือมีคุณธรรมเบื้องต้นตามหลักการทางพระพุทธศาสนาที่จะช่วยในการฝึกในการพัฒนาตน ในการดำเนินการหรือก่อเกิดขึ้นมีในตัวตนของใครคนใดคนหนึ่ง เป็นทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ที่จะต้องฝึกฝนและทำด้วยจิตใจที่มุ่งหวังแต่ความดีงามให้เกิดมีขึ้นในตน ครอบครัว ที่ทำงาน หน่วยงาน สังคม ประเทศชาติ และสังคมชาวโลกได้ต่อไป

การจะมองเห็นหรือดูออกบอกได้ใช้เป็นในความเป็นผู้นำ หรือที่เรียกว่าศิลป์หรือศาสตร์ความเป็นผู้นำ (คุณธรรมเบื้องต้นของผู้นำ) ดูได้จากบทกวีนี้

“ผู้นำดี”

สัปดาห์ผู้นำดีดูที่ไหน

ดูที่ใจมีธรรมประจำจิต

หนึ่ง...อดทนยิ้มแย้มแจ่มเป็นนิตย์

สอง...มีศรัทธาเริ่มเสริมต้นตัว

สาม...เป็นผู้ขยันหมั่นทำกิจ

สี่...พินิจมอบงานการให้ทั่ว

ห้า...มีเมตตาธรรมประจำตัว

หก...ตรวจท่วงงานที่มอบ..ชอบธรรมเออย.

บรรณานุกรม

พระมหากำจัด เอกจारी. (๒๕๖๑). หมวดธรรมคำร้อยกรอง. มปท : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก.

ปัญญานันทภิกขุ. (๒๕๖๑). พรรณมนำสุข ส.ค.ส.๒๕๖๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑. มปท : โรงพิมพ์เอส.อาร์.พรินติ้ง.

สุรพัศ เจริญวงศ์. (ม.ป.ป.). สุนัขวัยอย่างมีสุข. มปท : โรงพิมพ์สตาร์บูมอินเตอร์พรีน.